

S. M. Y. 18/1887.

Muinaisjäännöksiä Tisalmen
kirkonkumma-alla.

Kertomus

Alli Nisfinen.

S. 44 Linnensalmi Lepinlehdellä.

72 Linnensalmi Tisalmen.

S. p.

Alkulause.

Ommellisena jätin itseni, sa-
luani Muinais muisto - yhdistyksen
matka - rahaa Lisälmen kihlakun-
nasta kuljeksiakseni. Tönnä ryh-
dyin liikkumaan ympäristöni
ja suurta huviä oli matkois-
tani, sillä näinhän paljon
uutta kansan keskeä, sydän-
maan popukoilla. Mutta kui-
tenkin kun aloitti asiaini
tuntu riivasain outo tunne.
Se oli iloa - ja jalkoa. Kuinka
voisiinkaan tällöin tuota
telttöän, se oli mielestäni
ajatus, joka liaksi pyrkiä
muhuttelemaan sinua siitä
että oli keuhkiä liaksi
uskottamut ryhtyesäni avoin
vaikeaan telttöän. Mutta
haluni oli hyvä - ja ihas-

laksen kansan suoraan ja va-
 timattomasti elämään ^{ja sen myinnäisyyden tieläisyyteen} suuri,
 — Eugénienksi uskalsin koet-
 ta — ajatteen, „kuokallan-
 sahan mökkiläimenkin kuok-
 kii.“

Sitten olen aina kesän-ajoin
 kuljesteut, ja osaksi talvella-
 kin. Elävänä ovat mielen-
 sämi hauskat retket met-
 säpolkuja pitkin ja pitkin toi-
 den pitkusmitta, kivillä
 kivelle ja paasikotia paasi-
 kotte. Siellä luomouhelmaspa
 muotaa kaikki epämuka-
 vuuDET ja löytää jivri
 hauskuutta siellä, missä
 „muota katsoen“ luubisi
 epämuokavuuTTa ja ikä-
 vää tapavansa. Siellä
 kyllä palitsee maahan
 vaivat omittuinen

3.
 tunne, jonka kausanberhellä
 ole vaikuttan.

Siellä eletään vaasi yksin-
 kertaista jokapäiväistä elä-
 mäs. Kun vieras astun tupan
 ja toivotaan hyvää iltaa, min
 vastaa jöydänpäästä verkkoa
 kutova vanhus: „Jumal'anta-
 koon!“ Jos vieras on nainen
 niin astun hän ovensuu-
 greukin luo ja istahdan sib-
 de. Naimoväki luopi uteli-
 aita katseilansa karsinasta.
 Wilhoiinkin uskataan yksi
 saapua eiväns yli ja tulla
 jistämään kätä tulijalle.
 „Miltäs mätka vieras?“
 „Tuo kirkolta päin.“ „Mi-
 täs sinne kuuluu?“ „No,
 si kiirellä kerrottavia.“
 Jopa tulee toinenkin ja
 kolmas ja kättä jistävät

jokainen lausuen: "terveks!"
 "No, mitäs on tänne lähde-
 ty asiomaan?" kysyttiin eille.
 Jos nyt rupeaa aivan heti kes-
 tomaan asiataansa, varsinkin
 jos kulkee muinaismuistoja
 keräilemässä, niin ei omis-
 tu. Mutta kysymyksen saa-
 tus on parasta juttua yh-
 tä ja toista - ja koettaa saa-
 da tuovan väen tutustumaan
 itsehensä. Sitte saapi vähi-
 sellen ruveta "katselemaan
 mistä olisi paras paikka
 juuhun nousta." Kun sitte
 kerran saa tuovan väen
 juheisiin niin vähitellen
 tietoja vuotaa, jujutelee sa-
 na sieltä, toinen täältä, lau-
 se lausehen lomasta.

Syvimmistä sydänmais-
 sa kulkiesfani ihmetel-

tiin suuresti kuinka "
 vaimonpuoli" on uskaltanut
 lähteä tänne liikkumaan.
 "Jos hukkuis' tuonne suojur-
 mihin," nauroivat joika-ve-
 karat. Keikapa heidän sa-
 nansa Egyptin sanottuja ol-
 leet. Suol oliwat tosiaan-
 kein mitä vivaloisimpia
 kulken. Kapeat jätkepunkt-
 ja koviainen sompasauva o-
 livat ainoans turvana
 syviä suojurmuja vastaan.
 Sitte yhi jäisiin joksen-
 kin omella. Kerran kui-
 tenkin, kenties huolimatt-
 tomudesta enempi) kuin
 kulkupaikan huonoudesta,
 komppotui ja putosi sin-
 jään veteläin suohon! Kä-
 sivarteni upposivat kyl-
 mään liejuun, mutta eii-
 hen se hukkuisemi

6.

loppui, sillä suorjimmalla
oli lyhyen sammal.

Kun matkalla olla kerto-
matta yhtä lyötiköistä keskus-
telua muutaman vaivan
uhon ja minun väliin, väik-
ka se ei ollutkaan kuulu-
kkaan. Olimme jutelleet jo
yhtä ja toista niin kysyy
ukko: "Sinätkin oot käynyt
sillä etempänä kouluva?"
"Minä olen" - "Dot nähty tuli-
vaanun, joka kulkee ilman
hevosen kiskomatta" - "Olen
kyllä" - "No, mikä sinusta
sitten tulee siellä akate-
mijoisin?" - "Opettajaksi o-
len aikonut" - "Mitenkähän
lienee sen asian laita
kun olen kuulunut ker-
rotavan että niiden tyttö-
jen, jotka lukevat viisak-
si täytyy tehdä lupaus

7.

etteivät mene naimisiin. On.
ko sinunkin jiltänyt luovata
yksin pysyä... Kun olet saa-
nut koulusfr käydä? - "Ei"
hän toki sellaista lupaus
vaadita "koetin ukolle asiasta
selittää" "Johan minä olen
arvellut" "tuenni ukko" ettei-
hän tuo toki viisaus vihittä
viene, äly äidin toiminnosta!

Muutamin paikoin sydän-
maille luultiin minua tu-
kan ostajaksi. Eräänä iltana
tulini muutamaan mökkiin.
Waino ryösti lastansa tuvan
portaalle ja katseli minua
oikein juurtajaksain kun nou-
sin tulen yli pihassa. Ojpa-
ni jäi vähän jälke. Hyvän
päivän toivotukseni astuin
läheemmäs, Waino heitti
ruusuaan palmikkonsa olka-
päätä selkänsä taan ja hy-

Syri: „Tukkiakos vieras ostaa?“
 „Tukkia, mita tukkia“, kysyi
 käsittämättömällä. — „Niin, tuk-
 kia... kun on omansakin
 jo leikkannut... jos tie ollut
 hyväkin,“ sanoi vaimo vä-
 hän ujosti hymyillen. Aha,
 myhäin minulle selveni että
 minua luultiin hiuksien
 ostajaksi, kun näet ^{mi-} ~~stella-~~
^{nalla} / oli leikkotukka; — nyt
 kyllä rupesi juhe meitä
 esjumaan, kun vaimo oli
 noin hyvin aloittanut.

Kerran luultiin minua
 freilin kauppiaseksi, herran
 taas „ympyrärouvaksi“ y. m.

Yhlyöänsä oli kansa mi-
 nua kohtaan ystäväistä.

Michet olivat kaikkiinrai-
 koin paljon hartaanmat
 puhetoverini kuin vaiset.
 Michet ottivat osaa koh:

taloon useinkin surkutellen
 lausuen: „kun vaimonpuoli
 on voin yksin joutunut kul-
 kemaan, voi, voi,“ — selkös
 vasta oli heidän mielestän-
 sä surkean kummallista.

Matkailiani oli paljon tarjolla
 kausan lauluja, saunastukuja, sa-
 tuja ja arvoituksia sekä runsas-
 si taikojä. Yhden ja toista sain
 muistinkirjoitettua: ja kausan-
 laulujen sävelin opii pari kolme,
 jotka ovat vielä muistisfari.

Kiukkumalla tapasin mi-
 naisjäseniä ja senpäouk-
 si ouhin kertotunani mi-
 nieneksi supistunut. Kan-
 sa oli kovin outoa kiin-
 teitten muinaisjäsenösten
 kyselyminen, mutta kullen-
 ja asioiden tulevaisuu-
 desin vähän selvenevän
 kunnan kansa itse rupesi

huomaamaan löytöjensä ja
alusmaillansa olevia van-
hoja ihmisketjuja. Alkoi
mailla kulkevan on mah-
dottomi kaikkia ^{kohtia} ~~mailla~~ kal-
sella ja ohja astuskella,
jollei vaan häneen joutu-
koji ennen löytötyötä osoi-
teta.

Nyt täytyy jättää kaik-
ki jutut rikseensä ja kertoa
mitkä olen omistunut
tietoja suomalaismuinaisuu-
sista täällä. Wähät ovat
saaliit, siihen lienee syynä
kerääjän tottumattomuus, vaikka
hyvää talitua olisi pöytänyt.

Lisalmen kihlakunta sijait-
see Savon pohjoisosassa, Suo-
men sydämessä. Se on a-
lattansa Suomen suurimpia
ja käsittää Kiuruveden, La-
gulinan, Mielian ja Lisal-
men seurakunnat, ynnä Lisal-
meen kuuluvan Putolan ru-
kovuon huonekunnan. Kihlakun-
nan ala on jokseenkin he-
delmäistä, ja vesirikkaus
on kansalle hyödyksi. Ta-
rinat kertovatkin kalastus-
ta harjoitetun jo hyvin ai-
kain. Vanhimpina kalas-
tus keinoina kerrotaan
käytetyä prajunoksista teh-
tyjä merran muotoisia ka-
tiskoja ja katajaisia kouk-
kuja. Nykyisin on hy-
vin harvoin käytetty "kolkal-
la käytä" lienee myös van-

hinnalla tapaa.

jo laukkaa

kulkevan kat-
telijan sil-
mään

Niin kuin jo mainitsin,
on Sisälmen kihlakunta,
varsinkin sen eteläinen
osa, vesistä rikas. Siintävät
selät ^{jo kaulaan} valkkyvät ~~laakso~~
~~metään~~ tai viljeltyjä rin-
teitä kulliesi ja valtavat
joet jäävät laaksoja
kauniiksi niemi- ja
lohkovaat saaria seutu-
jensa täydentämään,
ja siellä ja täällä metsän
sulo siimeksyksi loiskii lam-
min kevyt laine, jota har-
voin vielä venhe hallaisee.

Kihlakunnan eteläisessä osassa
olevaan Onkiveden laskevat poh-
jaisessa ja lännessä olevat järvet
kolmen haaran kautta veteen. Län-
tisin saara alkaa Suomensel-
länneellä ja nousee ensin Sam-
makkojokena Lahnasjärveen; siitä

Lahnasjoki viepi vettä Korvolan
järveen, johon myös pohjoisesta tul-
la luituaa Rikkajoenvedet Näläntö-
järven ja Jylängön joen kautta.
Sitte laskevat vedet palosen jär-
ven kautta Kiuruveden. Lume saapun
vielä etelästä Niemisjärven seu-
dun vesien Hautajärven kautta.
Kiuruvedestä laskeutuu vesi Ki-
urujoen myötä Haupajärveen.
Kiurujoen juoksu keskivaikeilla
yhtyy siihen pohjoispuolelta Lu-
pnenjoki, joka tuopi vettä Lu-
pnenjärvestä. Nyt lähtee vesi
steppäin solunaan ihanan Kih-
lovirran kautta Poroveteen, jö-
ka voimme jättää Onkiveden por-
tuuna.

Toinen, keskimäinen haara,
saapi alkunsa Suomen Selänneellä
Luc ja Rotinsojokina, joka viime-
mainittu maikkauksa tapaa pari
järveä Raha- ja Rotins järvet,

ja Eitex ennenkuin laskee Salahmin järveen, yhdistyy Lue jokeen. Salahmin järvestä vedet luisuvat Mukenusjoen nimiseen etelään joiin sadon vielä lisää Kotvakan joesta ja laskeutuu Wiereman järveen. Wiereman järvestä purkautuu vesi Wiereman joen kautta Tiveteen, johon vielä Koljonjoesta saanut suun kautta purkautuvat Paloisten ja Pyöreä joki ja idästä Loijin joki. Tivedestä vyöryvät vedet Eitex Koljonvirran ja Tisalmen kautta Poroveteen.

Kolmas eli Hämeen haara saapi, saapoi kuin edellisellä, alkunsa Suomen selänteellä, josta monet joet vettä haalaavat Kautaveteen ja josta Eitex Paloisten joki moniin pienten järvien kautta johtaa vedet Soumajärveen. Tästä lisääntyvä vesi useasta syrjästä purkautuu

vasta vähäisemmistä joista. Louka-järvestä juoksevat vedet Paloistenjoen nimellä monien pienten järvien kautta Hernejärveen, johon useita pieniä jokia laskee. Siitä vedet vielä jatkavat matkansa Paloistenjoen nimellä ja kulkevat Wütan ja Kibpijärvien läpi ja laskeutuvat vihdoin luonnollisena Paloisvirtana Poroveteen. Porovedestä tuosta Oukin veden porotusta juosta joutottaa vesi kauniin Teltosalmen ja Ne-rohvirran kautta Oukiveteen.

Tähti näitä jo mainittuista vesistä, on vielä vielä Nilsin jollella Lyyväri ja siihen laskevat vedet. Läntinen Lyyväriin laskevista haaroista saapi alkunsa Suomen selänteellä ja kokountuu Laakajärveen. Siitä johtaa Nurmi-joki veden Kiltuan järveen ja Eitä Jyrkän koshi Haapajärveen.

^{Suoma-}
 Waltava Joki jontaa Eteen vettä vedet
 Lälävä ja Korpijärvien kautta
 itäisen haaran yhteyteen. Itä-
 nen haara kiertää vettä jumiista,
 niinkuin Isakan ja Kolmisoppien,
 järvistä ja laskee Tiilikan ja
 Käläntöjärvien ~~läpi~~ kautta
 Käläntöjärven eteläpäähän, jos-
 ta Tiilikan joki on viemärinä
 Lyrväriin. Tiilikan joki on suo-
 lempien täyriä mainittujen ha-
 rojen yhtymäpaikka. Lyrväri-
 lla vielä vettä pohjois puolella
 olevasta Jummisjärvestä. Lyrvä-
 ristä matkustan vesi Wost-
 järven ja Juurusveden kautta
 Kaakaveteen, jonne Oukivesi-
 kin vetensä purkaa.

Käiden vesirikkaitten seu-
 tujen keskellä kohoaa monta
 korkeaa harjannetta; mahda-
 vaa mäkeä ja kivi-peräistä
 kangasta. Pohjois-osassa

kiihlakuntaan risteilee Suomen
 selän haaroja muodostuneen seu-
 tujen, joiden mäkistä vuinnai-
 emusta kuvaavat taavot ta-
 vattavat nimet esim. Saarisen
 mäki, Wänninmäki (Svenninmäki),
 Tolonmäki, Pihlaja mäki, Kauppi-
 lanmäki, Huhtomäki, Pirttimäki,
^{Joutsen} ~~Luoma~~ mäki, ^{Karsikko} ~~Katamäki~~, Kataja-
 mäki, Mlyhtkyrinmäki y. m.

Isalmen ja Niltsian juoksesta
 vesistöjä erottaa toisistaan
 pohjoisesta etelään kulkeva
 Karjalalan oika, josta mäki-
 harjanteita molemmille juo-
 sin eroaa. - Savon selänteestä
 juoksevat Isalmen kiihlakuntaan
 haaranne, jota ~~kutsutaan joko~~
~~joissapaan Ruotaan mäen ja~~
 etelämpänä jonka pohjois osaa
 nimittävät Ruotaanmäki ja
 etelä osaa Pörsänmäki.
 Lavasta näköalastaan on

lullut kuuluisaksi Simäki,
joka on noin puoli penink.
pohjoiseen Oulun ~~tiestä~~ jutt
Lisalmen kirkon Oulun jän-
menevän tien varrella.

Kuuruveden jirtäjä.

Läntisin Lisalmen kihlakun-
taan kuuluvista jirtäjistä on
Kuuruvesi. Se eroitettiin Lisal-
mesta 1763 ja tehtiin kappe-
liksi, mutta kirkkoherrakun-
naksi tuli se vasta sata vuot.
ja myöhemmin eli vuonna
1862.

Wanhin asutustarina mi-
kä muistosta säilyy lienee tämä,
jota useammasta Eusta sain
keräellä: "Kerran läksi kaksik-
Lappalais-veljestä matkalle. En-
nen olivat asustaneet Lisalmen
Kaspajärvellä, mutta nyt teki
miehi muulle. Astelivat si-

tä eitten Kuurejoen varsin jirt-
kin. Tekivät lautan ja menivät
yli, "lapiskoivat lapinniemenelle."
Siihen tekivät majan. Asuivat
Eiinä "ikänsäkin aikausakin" niin
jo rupesi riista uupumaan.
Läksivät kävelemään. Käve-
livät, kävelivät niin näkivät
laimaassa vesilintuja leuta-
vön. "Lievä lie järvi, niistä
räpylä-jalka leutaa," arveli toi-
nen veljeksistä. "Lie, lie - jos lie,"
sanoi toinen. Mutta edellinen ol-
ti epäilyyn jiltaksi ja läksi yh-
sin järven Eietta etsimään. Kä-
veli, käveli - jos tuli järvi eteen.
Kälke oli tullut matkalle ja
mieheä oli "leivän puute, li-
han puute ja luunpuute lopem-
pi puute," - ei ollut edes luuta
niitä olisi maistellut. Senpä-
vuoksi saiikin löydetty järvi
ensi hetkeksi nimen Luunpuute

josta eitten nimi Luuppuvesi lie
 suostunut. Tämä ~~Länne~~ saa-
 junut vel. jäi Eitten Luuppuveden
 Lapiin niemelle asumaan, mutta
 Kiuruvedelle jäänyt vel. asui
 Kiuruveden Lapiin niemellä. —
 Litä asetuttuansa lähtee Luu-
 puveden Lappalainen Kävleläisiin,
 metsästyksensä katselunsa.
 Kävlele töppäilee, pieni mies,
 kävelee tuonne: „Ou soita,“ kä-
 velee tänne: „Ou soita,“ kaikilla
 juolii soita! Häkeppi viimein
 joen, ärjäsee: „Suojoki, heittä!“
 Litä sai joki nimen Suojoki.
 Suuren kierroksen Kävleli, ei
 helpoittanut, vaikka vaikeas
 oli. Pitkin matkaa pilkkoi juuri,
 läten ikelleen maata hankki.
 Kotiin tultuansa sanoi: „Kävin
 juottamassa Lapiin alon.“ Litäpi
 sai se juolii Lapiin alon
 nimen. — — Toinen veli,

Kiuruveden Lappalainen, läksi
 hankki Kävleläisiin. Kävleli, hot-
 kotteli, ~~ja se~~ pitkä mies, ja pilkkoi
 koi juolii raja merkiksi. Suu-
 ren kierroksen jaksoi Kävlelä
 kuin oli pitkä-~~—~~ säärinen,
 sen vuoksi Remes-kylä on niin
 laaji, kuin se oli hänen
 juottamansa.

Muutoni olen Kiuruveden
 juotajien asutuksesta saanut seu-
 raavia tietoja: Vanhimmat ja
 ensin levonneet suorit:

Remeksen suvun toi Länne
 noin 11:sta miespolven taka-
 jerein Pylkkö-Remes Rantasalmen
 juotajista. Remestä sanottiin
 Pylkköksi sentähden kuin liik-
 kasi hyvin jaksasti. Remes
 otti aluekseen Kivonjoen
 vasemman rannikon, sekä
 teki kasken ja huonotönnin
 Mäkelän nimen Käläntö-

järven rannalle. Kun Pylkkö
läksi Käymään entisellä koti-
puoleltaan Rautasalmeella,
hukkui hän ennustansa luu-
juveteen. Hänen ruumiinsa
löydettiin sittemmin erään jõe-
nen saaren rannalta, jota
sen tähden nimitetään Pylkkön
saareksi. Mutta Pylkkön mu-
kansa ollut muu väki pää-
sivät onnellisesti perille ja
jäivät sinne joksikin ajaksi.
Tilii aikaa tuli eräs Hly-
värinen Kuopion pitäjältä
Puntosalmeelta, omisti Remek-
sen alueen ja teki mökkinsä
avon Remeksen mökin vie-
reen Partinimeen. Jonkun
ajan kuluttua tulivat Re-
meksen sukulaiset ja saivat
erään jakoherran avulla,
suuren riidan jälkeen, alueen-
sa takaisin. Hlyvärinen ot-

ti sitte alueeseen Avonjoen 29.
oikean rannikon ja asettui a-
sumaan Hilapan rannalle.
Kärkkäisten esi-isät tulivat tän-
ne vähää ennen isoa vhaa
Kärkkäiskylästä Rautalammita.
Niitä oli kolme veljestä: Könö-
ri, Wilppo ja Juntta. Könö-
ri eräitä Tenhuselta Niemen-
paikan Hautajärvellä ja asettui
sinne. Wilppo asui nykyisen
Hautajärvellä olevan skolan
talon pohjoispuolella, missä
paikoin missä nyt on Wil-
pon pelto. Kolmas veli Junt-
ta teki löllin Hautajär-
vellä nykyiselle junttilan
paikalle. - Nykyiset Rautaset,
Pöksyläiset, Tabellit ja
Kärkströim'it ovat alkunsa
Kärkkäisistä. Kaksi ensimmäistä
nimeä sanotaan pappien
muuttaneen. Kerrotaan Pök-

tyläiseksi muutetun Kärkkäi-
sen pitäneen tavallista kaunim-
pia säämyksisiä palvelokkaita
ja rennuoksi saaneen niin o-
mituisen nimen. Kärkströmiksi
muutti taas eräs Kärkkäinen
nimensä siitä Egyptistä kuin
jäisi Kiuruveden ensimmäi-
seksi lukkariksi v. 1763 joului-
koilla.

Se Tenkunen, joka nõi mie-
nen paron Kömön Kärkkäi-
selle, tski isonvihan aikana
mökki nykyisen Rapakon
talon (Hautajärven) lähelle
korpeen. Kun Kärkkäiset le-
kivät halmeen hänen alu-
selleen, löi hän erästä hal-
meen kynnyksi olevaa Kärk-
käistä kirvespotjalla nio-
kaan, ja kuin kuuli miehen
kuolleeksi veti hän hänet
metsään. Mies olikin vaan

25.
lainunkissa. Mutta peljäten mur-
han työtänsä pakeni Tenkunen
Sulkavalle, johon asettui asu-
maan. - Nykyisessä Hyvölässä
oli jo silloin Sulkavalla tulleet
Hyvöset asumaan, koska Ten-
kusen mainitsemä pako-
menneensä käyneen siinä
ja ilkkunseen teollansa.
Näistä Sulkavalla tulleista
Hyvösisistä polveutuu nyky-
kyinen Hyvösten suku.

Täällä tavattavan Lappalais-
ten suvun, joka on hyvin vä-
hän levinnyt, kerrotaan pol-
ventuvan todellisista Lappalai-
sista. Isonvihan aikana asui
kaksi Lappalais-veijosta pienesi-
löllisiä Hingunniemen lu-
na olevassa saaressa. Kun
toinen veljeksistä oli nave-
sta lehmän lypsämässä,
tulivat Venäläiset mökkinä
aikovat tunkeutua saareen,

mutta toinen, vartiuna oleva
veli, tarttui sisäänpyrkijän
kurkkun miehen kourin
että henkitorvi tuli ulos. Sitten
aikaa jäi navetaspa oleva
veli ikkunan (luukun) kautta
jalkoon, mutta taistelevan
veljen veivät Venäläiset
muasfansa. Kuivaveden Tii-
sanniemiessä poitivat he sit-
ten saalkinsa olkuihin käärit-
tyinä aivan elävänä. Sitten
muutti jälke jäänyt veli
saaresta Hingunniemeen ja
rupesi maata viljelemään.

Tikkasen suvun esi-isäk-
si mainitaan erästä Leppä-
virrasta kotoisin olevaa
Torvista, joka asui ennen
isää vihas nykyisessä Tik-
kalanniemessä, Kuivaveden ran-
nalla. Hän nai Pyhäjärveltä
W^{uo}akto-mäeltä erään Tik-

kasen (Tikkareen), jonka läy-
tyi sitten oma talospa sekä emän-
tänä että isäntänä, siitä syystä,
kuin Torvinen oli kovin ty-
perä ja niin sjo että mil-
loikkaan näyttäytyivät vie-
raille, vaan jaa tingospa jisk-
si pois tai kiitti metsään
jalkoon. Tikkalanniemi oli
talvis-aikoina jonkinlaisena
kyytipaikkana ja muutam-
kin kävi talospa paljon vie-
rasta väkeä siivokulkevan
Pohjanmaahan ja Tisalmen
välisen talvitien vuoksi.
Matkustajat kienevätkin en-
sin alkaneet nimittää ta-
loa emännän nimen mu-
kaan Tikkalanniemeksi.
Kuin virkamiehet taas
aina näkivät emännän
talon asioita suorittele-
maspa ja kuulivat Tor-

vista järjeltään muuttuaksi,
muuttivat he hänen nimen-
sä Tikkasiksi.

Kaukkosten suvun esi-isä tu-
li paljon ennen isoa vihaa
Wiipurista Pyöriään Kiuruveden.
Niin kerrotaan ja kerrotaansa
viele hänen olleen piispa juus-
tenin jojan ja jonkun pa-
han työn vuoksi Savoosa-
meen.

Nordholm'it polveutuvat, ker-
toimusten mukaan, erästä
Henriksistä, joka tuli pappi,
Olli Rikteriusin hausta
Hauhonpitäjältä Hämeenstä
voin 1763 näille tienoille.
Sotamiehenä ollen on nimi
muutettu Nordholm'iksi.

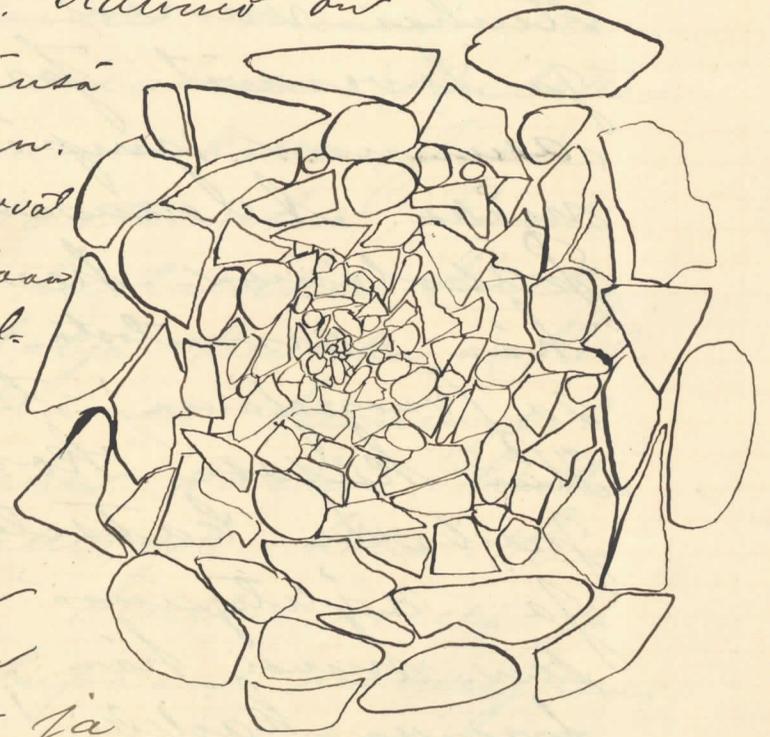
Ruotsalaisen suvun siirsi
tänne eräs Yrjö Ruotsalainen,
joka oli kotoinen Lapinlah-

detta Tölvänniemestä, ja ^{oli} Karan- 29.
~~Koti~~ Lappeenrannan sodasta
rengiksi Sulkaralle. Sulkaralle
hän tuli korppariksi Salnijär-
ven taloon ja siitä talokkaksi
si Karsikolle Kiuruveden.
Kaukkosten suvun kerrotaan
tulleen Pielavedeltä Laukka-
lahylältä Salnijärvelle,
jossa ovat asuneet noin 5
miespolvea.

Pakamuden aika. Kiinteitä
muinaisjäännöksiä en täällä
~~katso~~ näinnyt enkä kuul-
lut. Jotko ne ovat kansalta
tietymättömyys tai ovat
ne hävitetyt. Kunninkin
lienee niitä olemassa ollut,
sillä kivikalujenkin kerrot-
tiin löydyä runsaasti olleen
"täysi Etäuosina." Mutta
niitä oli vielä eräs mies kont.

tieläsi kulkien keräellyt ja
 aikomut viedä Helsinkiin her-
 roilla. "Kyllätkä hän on niillä
 hupit jemmät saanut", arveli
 eräs asian kertoja. - Kyllätkä
 vanhan kansan jälkiä vielä-
 kin löytyy kunhan kansa
 alkoo niitä miiksi huo-
 mata ja arvata niiden ar-
 vaa. - Kumminkin löytyi
 Hautajärven länsirannalla
 Kyllönniemellä jonkinmoinen
 "lapiin raunio", minkun sitä
 kukaan jatkavaa nimitettä-
 vän. Kesellä näkyi vähän
 syvenyi paikka; selvästi tu-
 leu sija, sillä kivet olivat
 viini kummuksesta muren-
 neet, palaneet. Paikka on noin
 15 sylvän päässä järvestä, kui-
 vahkoea maalla. Seutu kasvaa
 nyt muorta peläjä-metsää ja

on kubbates, joku aika takape-
 rin ollut kaskiviljelysfu. Raunios-
 sa ovat kivet laadut vierek-
 kääin, pienemmät kestenstoon
 ja suuremmat laiteille. ~~Sy~~ Suul-
 la on etu ~~laidejona~~ laiti-
 maiset kivet on pois vierit-
 telly ajan kuluessa, sillä ym-
 järillä nähti olevan sellaisia
 irtouaisia kiviä sinne töime
 heitettyinä. Raunio on
 leveydeltään
 noin 4 1/2 kyym.
 ja kivet ovat
 tahon tapaan
~~laad~~ asetel-
 lut kuin
 tämä kuva
 näyttää.
 Pinta on
 jokseenkin
 tasainen ja

kuulisi sen sovelletun Ko-
dan germaniksi.

Kiuruveden pohjois-
osassa on Huikai vuori,
josta kerrotaan seuraava
tarina: Paholainen giti
vuoreen asentoa. Kerääm-
yönä tuli kova ukkonilma.
Tähtäkö jyräsi ja maasta
räiskyi. Silloin hajoilivat
Huikai vuoren kivikot
ja levenivät paholaisen
asunnon ympärillä stem-
mäksi. Aamuisella kun
paholainen heräsi, tunsi
hän ruutosta majassan-
sa (vuorensaan) tapahtuneen.
Hän kärsi korkeimmasta
paikasta katselamaan
ja nähtyään hävityk-
sen huusi hän: "Huikai!
hajaa karkki!" Sitten sai

vuori nimen Huikai vuori:—
[Wauhoista lavoista mainit-
takoön karhun^{gryntin} ~~lattiin~~ lähtö.
Varustautiin ensin, juttuihin, ta-
mineet "kaikei yle ja olettii
keihäät häteen. Turvan oven
edessä Eitten Eisoluttii ja
joutii keihäät alaspaan.
Wauhin mies lausui: "Uk-
ko ujas, valko vaippa, Kuu-
le Kullainen minua, Täl-
minua viiakolle, Kulle-
le kuumukolle, Josta
saalis saataisihin, Riista
russas tuotaisihin, Riista
russas, talja tuukka, Mel-
tän Kullainen kuningas."
Jos karhu bastii, tuotii
se juhlaisesti kotiin. La-
nantuosi kullki edellä ja
kysyi lupaan astuesaan.
"Joko on Eillat siivottemas,

Joko lattiat laaistu,
 Permantaiset pöksätetty,
 Pöytä pullin täytetty,
 Uron tullesta tupahan
 Kuninkaan kulkiesi?"
 Niinkuin muuallekin Suomes-
 sa, niinpä Kiuruvedelläkin
 oli taika usko muinaisina
 aikoina hyvin suuri. Tau-
 dit ja muut tapaturmat
 luettiin vihoviesten tuot-
 tamiksi — ja aivan apu
 niiden poistamiseen oli
 taikorvainen. Samallaista
 jumman pidettiin karjan-
 kin kansa. Kun mit-
 keväänä Jaitumessa las-
 kettiin oli paljon juu-
 ha niiden pyhityk-
 sesä eli missä "kay-
 löksesi" joita silloin teh-
 tin. Erästä tällaisesta

menettelystä keritään "Tapiola" 35.
 no 50 v. 1887 ^{melkein} Helsingin: "Laskiais-
 Tiistaina päiväästä syödesi
 ei kukaan saanut emmussa
 kerätä kasvareksan^d muruja,
 ja se vasti mies oli, joka isom-
 man kassan siitä etensa mu-
 renti. Murut kokotti emäntä
 syömästä päästyä tavallisesti suo-
 lakuiikkaan latti ven puittesta
 tuohiseen, kuppini latti muu-
 huu astiaan ja vei lattuun.
 Kun lehmän lasku päivä
 tuli, meni emäntä navettaan
 lehmille aijotta keus kauloja.
 Navetasta löytyi hän kellow
 haaveveden ja puiteli sitä

^d Kasvareksia jout. Savoja. Leivotaan
 muutoin samalla tavalla kuin vesirieska,
 mutta pistellään kiviä kuoreen
 kasvaa ilmiä useaan päikkään.

käsijänsi estäen samassa vetä-
 jois roiskurasta. Hetken juis-
 teluansa kaateli hän vetä-
 väkseen joka lehmän selkään
 ja viimeiseksi sen selkään,
 jolle kello annettiin kan-
 nettavaksi. Sen jälkeen annet-
 tiin laskiais-muruja joka kka-
 mälle, mutta ensin kello-puolelle.
 Kaksi lervatynnyriä asetettiin
 nyt justlyyn kahden puolen
 ovea, josta lehmät ajettiin
 ulos laskeen. Lervatynnyrien järe-
 hin rupesi emäntä kahakkeisiin
 seisonaan. Täällisestä ovesta
 sitten lehmät tarhaujääs-
 tettiin. Täällä annettiin rui-
 den vähän iloitella ja las-
 kettiin sitten veräjältä yksi-
 tellen metsään. Veräjän yli-
 mäinen Eukkupuu oli muun-
 tettu alinaiseksi. Wimeis-
 seksi ohjattiin lehmät vie-

lä uhripuulle, jonka juurelle
 osa kaikista vuodentuloksis-
 ta viettiin. Emäntä lausui uh-
 ripuun^{*)} juurella:

Kule karja kuuluisasti,
 Kule karja kunnialla,
 Elätkö itseäsi
 Kallioon, kankahilla
 Selvä muilla ruokamailta,
 Levätkö lehtomailta
 Mailta marjan otavilla,
 Moita käyde käpsyttele
 Wiikokita viilattele.
 Tuo viljaa viljavasti
 Maitoa mahottomasti
 Woita vankosti vetele,
 Tule kuin koira kotihin
 Wilkkaasti viljan kausen
 Raikkaasti rapsuttele,
 Keviästi keikuttele.
 Metsän kultainen kuningas
 Ota heidät omaksesi.

^{*)} Uhripuu oli usein jollaiseen paitalla, jossa oli kol-
 men maan-omistajan raja paikka, - josta myös jibon läheis-

kannu Hautatasses, holhotatasses
 Kaikilitä kadehtijoilta,
 Jotta soisi sortuvaksi
 Mustan mielen murrettavaksi,
 Lusi-lauman laahattavaksi,
 Ahmaparven ahmittavaksi.
 Lyö maata muremiksi,
 Makisasti hilla marjat
 Maustoitaita, mustikoita,
 Mesimarjoja makeita,
 Lisäruuaksi lillukoita;
 Sitte joiini juohukoita,
 Puressele juuthiloita
 Wattuja välikivi vielä.
 Warjile vakaisen Herran,
 Suojile suloinen Suoja,
 Koko tämä karjalauma:
 Kaunikkini, keiturini
 Maatikkini, Mustikkini,
 Tiistikkini, Torstikkini,
 Kestikkini, Kellikkini,
 Maustikkini, Mielikkini;

Perjälläni perä aholla,
 Lunteri suon takana.
 Metsän kullainen kuningas,
 Kun sä kummit kuuluvaksi
 Ruuhisasti kukaan heikon,
 Paima maata määtäälle
 Leväntäimään lehti maalle,
 Lehti korvasi etehen,
 Havun lehvä leukas päälle,
 Lauela parsoiksi vielä:
 "Anna maata mätkämiehen
 Anna unta nupuneelle
 Wäsynelle virostitusta"
 Kettä lehmät leviäisi
 Kiirehesti kotihinsa
 Haisesti illtoilla."

Löylyjä. Kertomusten mukaan
 ovat kivilöydöt näiden tienoin
 olleet jotensakin runsaat. U.
 Seimurissa taloisja kerrottiin
 löytäneen "ukonkynsiä," mutta
 ne olivat joko katoilleet

lasten leluina tai joutuneet
~~lupa~~ ~~mitä~~ erään miehen
 kouttiin, josta kerrottiin
 täällä kivi kaluja keräilleen
 viedäkseen niitä "Helsingin
 herroille" - Olipa kuitenkin
 muutamia kappaleita saata-
 visia. Talollinen Kämäräi-
 nen oli löytänyt ~~se~~ ki-
 vitaltan järvelaskulta ja
 toisen suopellosta 1884. On-
 nistuin vielä saamaan muu-
 tamaan mustankültävöistä ki-
 vestä tehdyn taltan. "Käär-
 meenkeräjä - kiviä" oli usei-
 ta tarjota, mutta niistä o-
 tin ainvoastansa muutamain,
 sillä niitä on kaikkiaan
 yltäkylän saatuina. "Wa-
 lukivi" josta näytetään sel-
 västi ^{olevat} erään valukavon,
 oli löytynyt muutamain
 vuosia sitten syvästä massasta

la, perunakuoppaa kaivettaispa. -
 Talollinen Abel From oli
 löytänyt kesällä v. 1885, jettou-
 telusfänsä, erästä kivikasas-
 ta pienem muijan, joka oli
 viivoilla koristettu, ja josta
 sain muutama. Muijan isällä
 oleva reikä oli toiselle puo-
 leen suippeneva varren kii-
 mitysymistä varten. From ei
 sanonut kivikasasta huomau-
 neensa muuta merkittäviä ki-
 viä, sikä sanonut kivika-
 san olleen "tavallisia kivi-
 roukkioita kummensan",
 vaan tällä vaan keskellä
 jettoumasta ja "seuraavaksi
 se saikin ulommas siirtyä."
 - Kuulin että kivi kaluja vie-
 lä muutamain paikoin pidet-
 tiin joukinnoissa taiba-
 arvoista sikä hennostu-
 mistä seuraavaksi luopua.

Konin paimon sanottiin:
 "oisijapas tulla monjaita
 vuosia ennen, niin kyllä
 niitä ois ollu, vaan nyt
 ovat niinne lie jo jou-
 tuneet." Usein katseltiin
 aiton yläsillat ja muut
 romm-kasat, mutta harvoim-
 ja eitä kelpaavaa löytyi.
 "Tylkki-lakit" ja muut hienom-
 mat esivanhempain koris-
 tukset olivat tyttäret Repi-
 & neet "vyötäis-laskuiksi" eli
 "kylkeisiksi," ja ~~to~~ esiisän
 vyön-lukot ja helat oli valet-
 tu milloin miksiinkin kapi-
 neeksi.

Lapinlahden pitäjä.

Kun lähdetään Sisalmesta
 etelään päin niin on ensimmäi-
 nen kirkko, jonka matkalla
 loppaamme Lapinlahden. -
 Näkään aikoo on Lapinlahden
 ollut Sisalmesta erillään;
 vasta vuonna 1819 tuli se
 rukoushuoneeksi ja kappeliksi.
 Seltiin se 1847. Silloin kuin
 se kirkkoherrak... ..

Noinin paikoin sanottiin:
 "oisijapas tullu monjaita
 vuosia ennen, niin kyllä
 nuta ois ollu, vaan nyt
 ovat minne lie jo jou-
 tuneet." Usein katseltiin
 aitan yläsillat ja muut
 romm-kasat, mutta harvoim-
 pa eitä kelpaavaa löytyi.
 "Tepke-lakit" ja muut hienom-
 mat esivanhempain koris-
 t. p. t. p. t. p. t. p. t. p. t. p. t.

Sivu 43.

#

Vanhimmat suvit Lapinlahdella
 ovat Lappalainen ja Ollikainen.
 Lappalaisten kerrotaan tulleen en-
 sin Martikkalan saarelle. Siinä
 on heitä jysyntytkin, eillä vielä
 mylkin asuu siellä Lappalais-
 kus.

Lapinlahden pitäjä.

Kun lähdetään Sisalmelta
 etelään päin niin on ensimmäi-
 nen kirkko, jonka matkalla
 loppaamme Lapinlahden.
 Näihin aikoihin on Lapinlahdella
 ollut Sisalmesta erillensä;
 vasta vuonna 1819 tuli se
 rukoushuoneeksi ja kappeliksi.
 Seltiin se 1847. Silloin kuin
 se kirkkoherrakunnaksi jäi-
 si leikattiin 1858. - Näinä
 ikänsä eendut ovat vie-
 koilleet ihmisiä jo aibai-
 sin asustamaan täällä. Lap-
 palaiset lienevät täällä pal-
 jon vallinneet aikoinansa,
 koska ovat nimensäkin
 seurakunnalle perinnöksi
 jättäneet. #

Rakennuksen aika. Rannois-
 ta ei ennesti tiedetä, mut-

La nimeltä niitä toki löy-
tyy vielä. Limmansalmen ran-
nalla ja eräällä pappilan
alle kuuluvalla ^{Sakenperällä} ~~eräällä~~
on jonkinlaisia "lapin-
raunioita" niinkuin kausa-
niitä nimittään. Liettiniällä
kuulun olevan eräisen
kiveen piirretty ristien kas-
tiin muutamia veiväjiä. Kausa-
sa kutsum kiveä "ristikivek-
si." - Limmansalmen ker-
rotaan saaneen nimensä
sillä kuin täällä oli en-
nen muinoin käynyt ka-
lastajia aina Savonlin-
nasta asti. Noita kalasta-
jia oli kausa nimittä-
nyt "himalaisiksi." - Sihen
aikaan kun kalastajat
täällä kulkivat kerrotaan
salmen olleen nim. Kapean

45
että rannalla kasvavien gra-
jupensaiden latvat hyvin
yhteen ylettyivät. Nämä
"himalaiset" olivat kalasta-
neet pajuista kudotuilla
haaveilla.

Nykyjään on Lapinlah-
della uusi, komea kirkko.
Tätä ennen oli siellä yksin-
kertaista, tuvantapaan ra-
kennettu huone, jossa ju-
malan palvelusta pidettiin.
Huoneen molemmissa päis-
sä katonharjalla seisoi
juunen risti, "kirkon merk-
kinä". Kun etäältä katse-
li tuota kirkkoa, niin näyt-
ti se aivan kaksikorvai-
setta tuopiltä. Pohjolaisten
matkustajoitte kerrosta^{tti}ttiin
Jelmeen Lapinlahden kir-
kosta jiltä sanon: "mie-
het stoopihin menevi,

miehet Stoopista tulevi."
 Mutta tästäpä julaasta Sa-
 grinlanden ukot kyllästyi-
 vät eivätkä helpottaneet
 sunnunkin saivat oikein
 "kauneudesta kuulun kirk-
 kon, komeudesta kehutun".
 Uudessa kirkossa on kaik-
 ki uutta. Mutta siistissä
 ullakossa kirkon lehterin
 vierellä on annettu sopi-
 va sija vanhasta kirkosta
 tuoduille muinaiskapineil-
 le. Vanha alttari-pöytä ja
 saarnastuoli säilyvät lääl-
 lä kirkossa rauhaan, ja
 siinä seinille ripustettuja
 maalauksiakaan kukaan häi-
 ritse. Katsellessa kyllä
 saapi kysyä, mutta ei-
 hän eilmiä osaa ota!"

Maalaukset ovat karkaan
 juussellia tellyjä, eivätkä
 suinkaan katsojan mielleyt-
 tävästi vaikuta. Taulut
 ovat seuraavat: 1) Vanha
 alttari-aula, kuvaava Kris-
 tusta ristillä ja ryöväriä hä-
 nen molemilla puolillaan
 sa. Alareunaan "Pöyrytetty mi-
 mi, josta ei voi selkoa saa-
 da ja vuosiluku 1755. Tä-
 mä taulu oli suurin. Toiset
 olivat pieniä, noin kyynärän
 korkeisia ja puolen leveysiä. -
 2) Taulu kuvasi Kristusta ja
 vaimon hänen jäl-
 kiansa juureen. Alla oli
 kirjoitus: "Jesus katsoi sen
 syntisen vaimon juureen
 Phariseuksen huoneen".
 3) Tästä taulusta oli kuutta
 Kristus Getsemanessa ru-

Koilemasja. Keskeli seisoo hä-
nen takanaan ja loistava
valo tulee laivasta. Alla
on kirjoitus: „Minun tietu-
si on suuresti murheissani
cuolemaan asti Marc. 14 l.

24, ja alempana pienem-
millä kirjaimilla: „Junda-
selda Haiaskylästä Lah-
joitettu 1780.“ —

4) Tämä taulu kuvaa myös
Kristusta. Siestä tunkee ulos
miekka ja jalkain juureen
on ihminen kumartunut.

5) Tästä oli kuvattu Maria
Jesus lapsi sylissä, ja vielä
C), joka ei ollut lainalle ri-
juseitten kuvasi Kristus-
ta eidottuna ja orjantappura
kruunun päässä. — Sen verran
hielosta.

Tiedosta on vielä juy-

Syntyt eräs isonvihan ai-
kuinen aitta, joka on mer-
killinen seipäoksi, että ei-
nä säilytettiin koko Lapin-
lahden jyvistä, isonvihan
myrskyjen tulilta. Aitta
oli isonvihan aikana ra-
kennettu erään suuren
suon, Savonsevan, saa-
reen, ja siinä oli sille
jyvät kylästä kerätty.

Milloin jyvän paljous
Lapin laudus Eiloin oli,
arvassamme aitan duuru-
desta. Aitta on neliskul-
mainen, sivujen pituus on
1 1/2 sylvä. Korkeudesta ei
voi saada selkoa, kuin
sillä on korotettu ja lai-
tettu useeseen monta
kertaa. Salvo on tehty
„koiran kaulaan“ ja ai-

van veistämättöimistä hir-
sistä. Hirren päitä ei ole
ollenkaan siistitty vaan
on ne jätetty sellaisiksi
kuin metsästä kerran ha-
kattiin. Kenties on sodan
kisa pelko kiirehtinyt ai-
tan rakentamista ja lieene
se sen vuoksi jäänyt niin
rötösteoksi. - Kun seisoinme
lätä aitta katsellessa,
min sanoi muuan ky-
äläinen: "Kyllä tuon sais
jo pottos, kun on tuom-
moneen räjäjä." - "Antaa-
pa hänen olla, vilähän
tuo tuosja jonkun aikaa
navettana (se on nykyään
Juntari Paavo Kalkosella lehmä-
navettana) menee, ja siitä-
jälhän saavat nähdä van-
han huoneen," sanoin

minä. - "Antaa vaan olla
muonjan vuoen vielä, niin
kyllä siitä valtio satoja
juottaa," luunni joku jou-
kosta. - ja viime se aitta vielä
seistä korottamaan jäi ja na-
vetan virkaa aikoi toimitt-
taa edeskinpäin.

Löydöistä kuulin kerrot-
tavaa yhdesjä ja toisesja pai-
kasta. Mutta kaikki mitä
oli löydetty oli lähetetty
Kuopion Seuramaalliselle
seuralle. Viime vuosina
oli uudetta hautausmaala-
ta tuontuostakin löytyneet
kivikaluja. Tänäkin kesä-
nä 1887 oli samasta pai-
kasta, noin korttelin py-
vyydestä teräskammou-
alla löydetty Trautan
jainoinen ruuja, joka

oli myöskin Kuopioon lä-
hetetty.

Kuopion Itäma-
kielelle Kuralle }
Lakennasta, lähetyksiä
muinaiskalusta, seura-
lopusja., Luettelon on o-
pitäjä K. Killinen nimelle
hyvän laitoisesti toimitta-
nut.

Nilsin jätäjä.

Lapinlaudeen eroaa Kuopioon vie-
västä tiestä haara vasemmalle
kädelle. Tien osoittajaksi on kir-
joitus "Nilsin." Jos on sattunut
kuulemaan tuon vanhan nimi-
tyksen "Nilsinparka", niin var-
maankin odottaa jotakin surkeita
näköaloja. Mutta jos odottaa sel-
laista, niin saapi suuresti häm-
mästyä kun taival kuluu. Kau-
neus kasvaa kasvamisestaan. He-
delmälliset lehtoiset puut ja
vichättävät kummut ja laaksot
virkuttelevat mielen ihahtuksiin.
Lulee joskus tulleensa Iruka har-
julle — niin toivasti selänneet
laaksojen ja riintävien selkien kes-
keksi kolhoilevat. Ja matkustajien
läytyä tunnustaj. Nilsin on sa-
von ihanimpia seutuja.

Nilsin jätäjän vanhimmissi

asukkainksi luullaan Rissaset. Niitä asui nykyisessä kirkonkylässä. Litemmin tuli Rissasten taloon vävyksi eräs Tammelin Hämeenlä. Tammelin pääsi ensimmäiseksi Nilsin lantamieheksi.

Pakanuden aikaisista muinaisjäännöksistä ei täälläkään tiedetä. Syvärin saarissa on hautakunnia, mutta kansa arvelee niitä sota-aikaisiksi. — Joku aika sitten oli Syvärin levänienessä saunasta löydetty suuri haamuas, jota paikallakunnassa oli luultu Mannusta eläimen haamuksi ja joka oli lähetetty Helsinkiin. Kesäkuun 1886 oli samasta niemestä löydetty hunkappale, joka näytti suuresta haamuasta lohennella. Kauppias Krouqvist aikoi sen lähettää Kuop. Taim. seuralle.

Milloin lienevät Eyntyneet Kan-

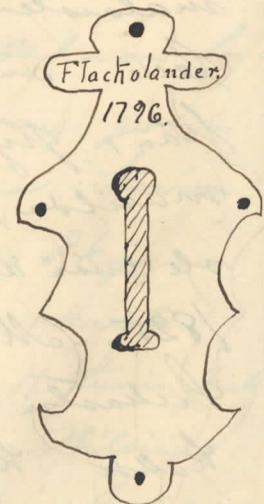
santarut Kihovaukkosesta. Kaikkialla täällä kerrotaan nimelle Tampi hävestä. Kihovaukkosen oli ennustanut "jo suunnattomia aikoja takaperin että vielä se Kanikaisten kunnassa kehran kivikirkko seisoo ja ympärillä nelivirstainen kaupunki hyörii." ja vielä ennustanut: "Kärsämäki häviää niin että taivaan liunut viimeisinä jyvien pelloilta noukkivat. Keijlin kylässä häviävät myös entiset asukkaat, mutta sijasta tulee komea herrashovi." — Käyttäisipä sillä kuin Kihovaukkosen ennustukset rupeisivat toteutumaan, sillä Kanikaisten kunnalle ajetaan todellakin kivikirkon rakentaa ja Kärsämäen kylä on häviämässä järvi. Vielä kerrotaan Kihovaukkosen ennustaneen: "On tuleva maailman loppu edellä niin ankara sota että Nilsin kirkkoa polkott veesi pyörivät ja miehet kuolevat

niin lopen että naiset emutelevat
miesten jalan ajojia."

Kansan suussa kulkee vielä
Larina Rämpylä-Mirasesta, heikos-
ta miehestä. Hänellä kerrotaan
olleen räpylät sormien välissä;
kasvutansa oli hän ollut pieni
ja laiha. Kaikki järvien pohjat
ja komeot kerrotaan hänen ko-
lunneen. Nilsinäs oli sanonut:
"Syväri syvä vesi, Kallavesi kau-
hampi, Maaninba manalle väpi,"
ja kehunut Syväriin saaririkkautea:
"Syväriä on niin paljon saaria
kuin kesästä on päiviä."

Nilsin kuuluu ennen muu-
sitten Juvan seurakuntaan Kuopion y. m.
pitäjien mukana. Kun Kuopio v. 1558
eritettiin Juvasta niin jäivät Iisal-
mi, Pielaesi, Leppävirta ja Nilsin
sen aluelle. Nilsin lehtiin rukous-
huoneeksi 1738 ja Kuopioon kuu-
lunaksi kappeliksi 1771. Kirkkoher-

rakennaksi tuli se v. 1816. - Wan-
ninnan kirkon kirjakasa on
vielä kirkon jälellä nykyisellä
hautausmaalla. - Nylkyinen juu-
kirkko on yksinkertaista tyyliä. Se
lienee valmistunut v. 1796. Siinä
luuloo antaa ainakin aiheita
vuosiluku, joka tarotaan sekä ul-
ko oven että takastein sisäoven
avaimen reijän rautoituksesta.
Rautoitukseen on piirretty: F. Tacko-
lander 1796. Rautoitus on ^{uusi} 1/2 kynn.
pituisen ja avaimen reikä 4 luumain.
- Kirkkoon astuttua
vetää huomiota suo-
leussa kärkestä ma-
latta alttari taulu,
kuvaava Kristuksen las-
kenista ristillä. Se-
läättä katsoen kuulu
taulun vanhaksi,
mutta tarkastettua

Nilsin kirkon katein-ovesta olevan avaimen
reijän rautoitus.

huomaa sen olevan tässä vuorokaudella. Vasemmalla puolella alareunassa on kirjoitus: "1844 C. F. Blow." - Sakastissa on mainittava vanha kirkon alttari-taulu, joka kuvaa ristinnautittua Wapastajin. Taulun alareunassa on kirjoitus: "Olås Luomas-teta. Peter Gren-mild Numra 19. Wäna 1769." - Sitä on vielä toinen taulu kuvaava Apostoli Paavalia kynä kädestä ja edessä on kirje jota on kirjoitettu sanat: "Pyhä Paavaliin Epist. kirjoitus Roomalaisten Tyttö." Taulun alakulmassa on kirjoitettu: "Lahjoitettu, tänään, pyhän huoneeseen, Herras-dus-marilla, Petter Wänäselä (nimi ei ole enää elvä) sinä 10 p:nä Huhtikuussa 1825. - Maalaten Ad. Härdilla." - Sakastin seinästä säilytetään vielä kaksi kappaleita n.s. "huolisa-

voji." Ne ovat mustana veralla vuoratut ja noin syleen pituiset. Esi siitä kuulu kovin kaukaa olevan kuin siitä on huolisaatosta kaunnettu paperin reunista kantaan viettäessä.

Hautausmaalla on mainittava vanha kirkon eijänsä oleva, keräjäisyyden edustajan Paavo Ruotsalaisen, hauta. ~~Liian~~ Hautakunnalle ovat Sisälmeläiset jup-tyttänet mukkean, ~~Liian~~ hausta graniitista tehdyn kiven, muistuttamaan olevasta vaimojista. - Melkeinpi tekisi mielellä muinaismuistojen sekaan lukea suuren jääteläis koivun, joka on lähellä Paavon hauta. Koivu on juuresta ympäröimätään 8 kyyn. ja siten kuin se haaroittuu kattoon on paksuampi haara 5 kyyn. 11 tuum paksu. Koivun alla kerrotaan Nilsin ensimmäisen haavankaiwan leppäin.

Mutta toinen tarina kertoo että
 siihen on haudattu rakastunut
 pari, jotka ovat syvästi vesissä
 hukkuaneet. "Leppävuoksi," niin ker-
 rotaan, "on löydetty kaksi haava-
 run, kuin siinä aivan leppä haava-
 ammeista." — Hautausmaasta
 juhuessa on mainittava että
 vanhoja hautakumpuja löytyy
 syvästi joutavissa Lammuniemessä
 ja saarissa muunmuotoisissa kalli-
 oissa. Näihin paikkoihin lienee
 idonvihan aikana haudattu. —
 Kansan mielisellä on säilynyt
 kertomus siitä että Sissipäällikkö
 Taneli Tainen on täällä mies-
 joukkoineensa kulkeutunut ja
 asustellut, mutta mitään kaha-
 koita ei täällä tiedetä tapa-
 huneen. — Sota vuosien 1808 ja 1809
 jälkeen olivat venäläiset sota-
 miehet olleet täällä kuumun
 mailla työssä. Mutta itse sodan

aikana ei täällä tiedetä mitään
 taistelusta olleen.

Lusiän jyränti on aikoinaan ollut
 suuresta voimasta. Sitä todistavat
 useita paikoin tavatut susi ha-
 dot. Kankaisten harjun takana
 niitä varsinkin tavataan useita.

Luotesen päin Nilsin kirkolta
 noin pari verstaa päin löytyy
 eräällä kankaalla vanhan mes-
 tans laavan jäännöksiä. Kerrotaan
 paikalla viimeiseksi mestatun
 esäs itänsä murhaaja, nimeltä
 Pirinen. Mestatuspa oli paikal-
 la saanut olla mies joka talos-
 ta, mutta naiset eivät saa-
 neet saapuvilla olla. — Mestaus-
 la ^{in paikalla} joutaa helvä, hiekkainen
 polku. Ihmiset eivät kuulu jee-
 ri kulkevan sitä myöten, mutta
 kuumunkin jysäy polku mur-
 metoimaa. Sitä asiata kuulu

jaikkakumalla ihmeteltävää. —

Täänsä tuntui vielä hieman
taikauskon vallasta olevan.

Tapasin muutamain eukon,
joka juuri oli tuottainen
joppavankus. Hän tiesi että
ajokset ja kasvaimet para-
sevat kuin vaan mita paine-
lee "päivän-näkemättömällä". Päi-
vännäkemättömiä on sellainen puun-
liika, joka kasvaa kuoren pääl-
le mutta on kuitenkin puuta.

— Madon jälki taas parane-
kun painelee "kuparin raskuus"
ja maalla. Maata jirttä lei-
koti suoritellessa kolmesta kohti.
ja painaa aina paikoilleen ta-
kasin. — Wasket taas täytyy läm-
mitä, nuntori ei niillä paine-
levinen mitään autta. — Karjan
taudit saati vankus, tään
asti" saaneensa luojan avulla

hyvin myösti paraneemaan.

Keräsi paikasta täällä kuulin
loihdon, jonka emäntä saavut-
teharjan ulos päästäessään. La-
koon se sijansa täsi:

"Ulko ylhäinen upseeri,
Taatte taivonkaarellinen
Kätsö, kunle karjoani
Hoida, heli helmiäni;
Ester suohon suistumasta,
Kauishon kaatumasta,
Louhuan losauttamasta.
Kaitse aivan armiaasti
Lempisösi lehtolaisja
Kasvavisja kannokoisja,
Kumpuilla kuhisevilla
Noropäillä notkelmilla.
Taatte noita sarvipäitä,
Aina ajoisja kotihin
Tarkatullen tulutella,
Helukaiset ehpytään
Kaiwamasta karvanjuurta

Werta viljon valvomasta.
 Saata sinuaten kotihin
 Hoitajien heunatella."

Kun hevonen ostetaan niin sano-
 taan sille kotiin tuodesin näin:

"Heiti huolet harjan alta,
 Surut suoratta otalta,
 Kanna pääsi kauniisti
 Ylsempani yhtäkäsi
 Minä varsin arvokasuna.

Heinät haukaten juoksi,
 Saunaiseksi' appetelkin,
 Pulskeasti juoliseksi

Leivän suikka sunnuntaina.

Pölyt juosta pääsi päältä
 Harjattasi heinän rikka,
 Lide juokse joutuisasti
 Pää kiirettä pihalla

Kartanon se kaunistavi,
 Tiellä laussi laittavasti
 Kauniisti kaarrettele
 Kunniaksi kumppanisi

Isäntäisesi iloksi.

Lisalmen pitäjä ja Putakosken
koushuonekunta.

Lisalmen pitäjä on aikoinaan ollut Suomen suurimpia, mikäpä se vielä nykyään pienin ole, vaikka siitä on useita pitäjiä loh-
kottu. Lisalmen pitäjä on vesirikas ja kaunis seutuinen. Asutus on tiheää ja varsinkin viime aikoina on se runsas-
ti levinnyt. Warakkaita ja mahtavia talousoikeita on paljon, vaikka ei siitä kirkon seurustusta tavata. Kirkonkylä on kokonaan pappilan hallussa, josta vuoksi kirkonkylä on vanha pappilan mökkiryhmä. Monen matkustajan olen kuullut ihmettelevän missä meillä on kirkonkylällä niin pieniä ta-
loja, mutta onpa ollut hy-

Lisalmen erottet-
tiin Kuopiosta
itsenäiseksi kirkko-
koushuonekunnaksi
siis vuonna 1627,
Lilloin tuli siihen
kuuluvansa La-
pinnolanti, Kiuru-
vesi ja Putakko,
jolla nykyään
ovat erillään.

vä lohduksen heitä sillä etteivät
meillä taloiset talot olekaan
kirkon edulla. —

Lilloin kun Putakko sai oman
omaisen koushuoneensa leikat-
tiin vuosi 1854. Suuri lupa sai
käydä Herran temppelii toi-
meen. Kupselle rakennettiin pieni
huone sakastiksi. Ja ~~erillään~~
muutamien sylien jäiäkään kel-
lostapuli, joka ei ole kunn-
menemästi rakennettu kunn-
vallinen kaivon salvoq. Kirkon
sisällä ovat penkit ja saarnus-
tuoli, saarninhuone sen ympärillä
oleva alttari aitakuu, ~~ovat~~
karkentä rakennetut. Käyt-
täen siitä kuin Läti lehdes-
olis: ajatellen: „kätivaraksi;
koulta tehdään parempi.“

Asutus tarinoista lienee
vanhimmin tuo tarina joka

kuittenkin sillä eroi.
Tuberus että sillä
on ovet, ja katto
jäässä.

kertos: „Sijärven keskellä ole-
valla Kuoliisaarella asui muu-
roin suokuloita eli puija. Piirit
pelkäsivät ihmisten tuloa sielle
seudulle ja vahtailivat ahke-
rasti. Jos näkivät ihmisen niin
veivät saareen ja tappoivat heti.
Seutäläiden on saaren hiikka
niin ruskeata kuin siime on
niin monen ihmisen veri vuor-
tamit. - Mutta kerranpa tuli
Tisalulle suuri joukko miehiä
yhdesjä matkasta ja he päätti-
vät ajaa „mojat“ pois saaresta,
ja asettua itse saarelle asumaan.
Mietittiin, mietittiin miten suo-
paitoisin saaresta pois. Wihdoin
päätettiin rakentaa saareen
„pyhä paikka“ seudun kunniale.
Si. Neljä miestä meni nyt
pyhän rakentamaan. Rakensi-
vat, rakensivat ja jo alkoi suo-

ne valmiiksi käydä viivoillein.
Eriään iltana miehet työstä
tultuaan ja iltasen työtönsä su-
jeavat tupakalle. Mutta yhen
miehen oli ruoktanut juoppuusa
kirkkoon. Silloin tuli hänelle
ikävi ja hän juysti toisia miehiä
toveruksensa kirkosta juoppua
hakemaan. Muten toiset eivät
sittenet, ylltyttivät vaan hän-
tä laulemaan itseksensä, - hepa-
sivatpa vielä hänelle kulkua-
rotkisen tupakkaa, jos yksinsään
kävisi. Mies läksi itseksensä,
souti yhi selän ja tuli kirkolle.
Mies siten juoppuusa otta-
maan mutta --- huu! Huo-
ne pöläteli yhit'akkaa läyteen
vanhoja, paljaskalloisia, ~~ja~~ har-
maa talleksia ukkoja. Karkki

*) Kertopi, eräs vanha nimenno, maini-
mitsi tässä ensi kerran kirkon nimen.
Kertomuksen alussa hän käytti sanaa
„pyhä“ ja „pyhä paikka“.

kurrottivat he käsiansa jirpua-
hakiata kohti, kurrottivat niin
että sormet juttiksi venyivät
ja hymet suipoksi kuin kis-
saa ikään. Tästä hätänsänsä
pakemien ukko pyhäne pyöydä-
le - ja siinä hän säilyi kun-
nes aurinko nousi. Silloin
parolaiset kirkosta katsoivat.
Sen koomin eivät parolaiset
ole saarella ihmisille kum-
mitelleet." Siinä se. Kuoliosaa-
rella tietävät monet tarinat
kirkon olleen, vaikka si jäl-
jistä jinsi voi oikeata selkoa
saada. Hautausmaa siellä on
varmankin ollut, sillä ihmis-
ten luuta löytyy siellä vielä
näinä päivinäkin. Mutta a-
peita, talia mitään kalullista
löytyä en siellä tiedä tava-
lun.

Tämän tarinan jälkeen

luutettiin Kibovauhkosen muus. 71.
tus Sisälmen kirkon paikasta.

Hän oli saanut Sisälmen rau-
nalla, nykyisellä kirkko kum-
mulla kulliesansa: "vieli se
tuollakin kauballa hallipar-
to paikkuna." - Sitte oli kyläl-
lä kulliesaan enustanut että
Sisälmeelle ^{kaava} ~~lulle~~ niin paljon kan-
saa että "talo on talossa kiinni,
nurkka nurkan koukamaa, ja
sitte tulee sota sellainen joisa
ihmiset kuolevat ja verta
vuotaa niin paljon että vie-
sitylineen ~~to~~ jalkky veresä
pyörii.

"Vanhimmissa varmuempia a-
sutus tietoja tienne Kiveltäitteen
asuminen Pyhäälänmaalla.
Siellä on vielä nähtävä:
nä u. d. "Kiveltäitteen rau-
noitten" ^{"jäännöksiä"} se eivät nykyään

{ Siinä ei
tarina mainitse
mitään siinä vit-
taa isonvihan
aikoita.

suoa näytä millekään, sillä
 niitä on hajotettu ja ruisia
 kivijä on joutunut sekään
 syydetty. — Lappalaisia lie-
 nee Sijärvien rannoilla asu-
 nut, sitä todistaa esim. nimi
 Lapinniemmi, mutta ^{ei} tarinista
 sitä rannoista suoa löydy. #
 Vanhat muistelevat ~~kauden~~
 kein Lapinniemellä kuulleen-
 sa joutuneen "hütteen kiu-
 kaista" joista oli saanut hy-
 viä kiviä saunan kiukaan
 ja riihen runiin. — Vastapäätä
 Lapinnientä, Sijärven toisella
 puolella, Turvamaan kylällä
 kerrotaan myöskin ensimmäis-
 ten asukkaiden olleen lap-
 palaisia. Lappalais-suku oli
 sillä jithä aikojä asunut
 Mehtolan (Metsolan) talossa.
 Muutama vuosi sille on talo

ja "Lapin mu-
 neista"

kaan. Lappalais-suku on hajou-
 nut muuame maailmaan. —
Moiloset olivat olleet van-
 himmat asukkaat Siunmaella.
 Heidän kerrotaan asuneen suoa-
 kuopissa. Vanhat ihmiset muis-

Mästeri Lönnbom
 oli fiksevan kiera-
 vija kunnut ker-
 rotavansa että
 muutamut lap-
 palaiset olivat
 siunne muutta-
 neet asunsaan,
 kuin heidän en-
 timen muuame
 oli otettu pap-
 etti.

Sivu 72.

Erään talon paikan nimi Sijär-
 ven rannalla, on Linna. Sillä
 paikalle lienee ollut joukin-
 lainen linnoitus, niin voipi
 olettaa, sillä paikka olisi
 sellaisiksi hyvin sopiva.
 Tarinasta talu nimikään-
 laista merkkiä ei paikalla
 suoa tavata.

Huhkajon miehesj. Hän
 lähti kerran kävelemään, a-
 lueen kaartamaan ja ku-

Toinen tarina kertoo Venäjällä.

suos näyksi millekään, sillä
niitä on hajotettu ja ruusia
kiviä on joutuilla sekään
syydetty. — Lappalaisia lie-
nee Siijärvien rannoilla asu-
nut, sitä todistaa esim. nimi
Lahinniemi, mutta ^{ei} tarinista

nen asutuksen oheen up-
palaisiin. Lappalais-suku oli
sillä pitkiä aikojä asunut
Metsolan (Metsolan) talossa.
Muutama vuosi sitte on talo

Lappalais-suku on hajon-
nut muuame maailmaan. —
Moiloset olivat olleet van-
himmat asukkaat Siunmaella.
Heidän kerrotaan asuneen ma-
kuopissa. Vanhat ihmiset muu-
tavat vielä näinensä kuo-
paa jäämökäin. Moiloset ovat
hävinneet pois Siunmaelta, min-
ne lie joutuneet.

Repo-suku on kestonusten
mukaan tullut Tukerista³⁾
Wännimäelle. Suku on nykyään
laajalle levinnyt.

Kulakolla ovat vanhimmia
sukuja Rönköt ja Huttuset.
Rönkö asui Soukajärvellä
Huhkajan niemessä. Hän
lähti herran kävelemään, a-
luetta kaartamaan ja ku-

³⁾ Toinen tarina kertoo Wenäjältä.

Maisteri Lönnbom
oli fiksevan kiva-
sija kullut ker-
rotavan että
muutamut lap-
palaiset olivat
siinä muutta-
neet asumaan,
kuin heidän en-
tisen maansa
oli otettu pap-
pilan alueeksi.

Hutti kalvet housut kulkies-
gaan, sanoi ritte: "on nyt
projille maata." Näin oli tul-
lut hänen alueensa Ru-
talles ja senpä vuoksi Rutak-
kota kutsutaankin Rönkkölän
asukunnaksi.

Huttunen taas lähtenyt kä-
vellenään, hävellyt stelää koku-
ti ja kuluttanut viidet tuo-
hivirsut ja ritte sanonut:
"on ritä nyt aluetta lää-
mältään." Näin tuli hänen
alueensa suuri ala maata,
Ryhtälän maki, Wämmimäki,
Witsoa y.m. ja sitä alaa
kutsutaan sen vuoksi vielä
nytkin Huttulan asukun-
naksi.

Rönköistä on vielä mainit-
tava seuraava ~~tarina~~ kertomus:
"Rönkö oli eppä ja teki rau-

taa "Paja-jelloa." Kun kylä 75.
läiset kuulivat hänen vasa-
rausa paukkeen, sanoivat he:

"Jo soiji Loukasetkä,
Raihuvi Rutakon ranta,
Kaihuaspi Kaijan salo
Warvan Rönkön röykyttäisjä."

"Rönkö oli voimakas mies. Ker-
ran sivalsi hän kaimaloonsa
suuren kiven ja kantoi sen
kotipaikkaltonsa puolen viirs-
tan päästä olevalle nosto-
kiven kalliolle. Sihen sen rit-
te heitti ja sanoi: "se ei ole
huono eikä warva, joka tuon
kiven nostaa." Nykyään koet-
tavat nuoret käydä kiveä
nostamasta, mutta eipä se
kundu vielä kokouseen. —
Päitsi tätä Rönkön saudo-
teko paikkaa tiedetään rautaa
tehdyn lälövä järven Hyt-

Likankoalle, ja Pijärven rannalle
Kauppilan joen suussa.

Kaunista kerrottiin minulle vielä
löytyvän Kutakoulu Wääräjär-
ven rannalla. - Loukajärven ja
Wääräjärven välillä nähtä-
välle sudenpyydyksi paikka. Siel-
lä on sudenhautoja suorassa
linjassa noin 10-15 egyptin päässä
toisistaan. Hautojen välillä
lienee ollut aita. Kun otus
juoksi kaunaksen poikki niin
löytyi se ehdottomasti men-
nä huoppaan, koska tie
muutoin oli suljettu.

Tässä mainittakoon Tisal-
men kirkon pohjoispuolella
u. s. "Katajikoska" olevassa kal-
liossa löytyvät ihmisen jäl-
jet. Niistä kerrotaan seu-
raava tarina: "Kerränsä ta-
losa oli kalvi puikas. Toimen

niestä sai lapsen. Mutta samaan
aikaan sattui toinen olemaan
kipeänä. Silläin tappoi lapsen-
saaja lapsensa ja vei sen sa-
lan sairaan viereen. Sairas-
ta egyptettiin nyt lapsen nur-
hasta - ja vietiin mestatta-
valksi. Mestaus laava oli edel-
lä mainitulla paikalla "Ka-
tajikoska". Juri sinen mes-
tauslaavalle astumistaan hu-
si tuo viaton tyttö: "ki-
velkin todistavat viattomuus-
teni!" "Hetä sen jälkeen lyö-
tiin hänetä jän poikki. Mut-
ta silloin myös huomattiin
kivien todistus, sillä kal-
liossa, jonka päällä tyttö
murtauttaan oli seisovut,
oli tullut hänen jalkainsa
jäljet." - Tämä kesäkuun
hin kerrottaavan etä muual-

lakin löytöy tuonnisiin ihmisten jälkiä ja slämlenkin kaviain jälkiä. Kansa sanoo niiden silloin tulleen, kun kivet olivat pehmeitä kuin tainaa, millon tuo aika oli, "Se on toinen asia."

Novikhan ajoilla on Tisalmella paljon kertomuksia. Muuan on tällainen: "Wolkuskyjän Pulkkalon talosta olivat sotamiehet varastaneet kannin ja Jorean Tytären miina suurina sotavuosina. Kavin Wenäjän maalle oli Anna Liisa siite viety. Kahdeentoista vuoden kylvettyä oli Pulkkalan väki nuntamansa heikkisena kesäpäivänä heinäruutulla hukoksi ottamassa. Silloin kuusi ylit'äkkiä metsästä kumman vireen veisaaminen.

Heleästi kaikun raikkosensa lehdossa virsi "Yks lammas skapi laumasta." "Isäntä, kuin kuinten, saanoi: "Olipa se miinkuin meidän entisen Anna Liisan täni, mutta mikäpä hänet täme toi." Kun isäntä sai tämän sanolaksi, niin astui aivautakaan kaikkien nähtäväksi Pulkkalon entisen Anna Liisa, joka oli Wenäjän, ~~sen~~ lapset ja juolison jättäin, karamut rakkaasen kotimaaan, omille syynyksi sijalle." — Toinen tarina kertoo: Novikhan aikaan oli muuan sotapäälikkö Wolkus (toinen tarina nimeltä häntä Wolakka) kuvenut kosvojoukon päälliköksi ja kulkemut Tisalmen polijois- ja itäis-osassa suuresti syös-

täen ja hävittäen. Kerran oli
 hän joukkoniensa asettunut
 Wenäjän - miehele yöksi ja
 karvoittanut pataroidespaan ta-
 louväen pois. Mutta isäntäpä
 oli yön reutuna kerännyt
 miehiä kylältä ja lähestyivät
~~niiden seurassa~~ taloa kar-
 koitukseensa ryövärit. Mutta
 kuin isäntä oli muka-
 ussa väliä väheä, ~~van~~
 rosvoja oli sitä vastoin paljon,
 niin arvasi isäntä olevan
 keinon. Hän hakkasi met-
 sästä lumheviä narsita;
 jotta sitten otti joka mies
 narsen kätensä ja piteli
 sitä edessänsä - ja niin
 varustettuna lähestyttiin
 taloa. Wolkuksen väki oli
 asettanut valvoin tuvan
 katolle saavukseensa muk-

kva oikein rauhoja. Kun vakk. 81.
 näki miesten kiusinensa lä-
 hestyvän, luuli hän että met-
 si kullee ja kuusi lakeis-
 torvesta tupaam: "mettä lä-
 henee! mettä lähenee!" Pyö-
 värit vastasivat tuvasta: "A,
 mitä sie turhia puhut, ei
 mettä lähene," ja mukkumaan
 rupesivat huolettomina taas.
 Lillon pääsi isäntä miehin-
 nensä lähelle ja tappoi vah-
 din. Lillu pantiin tuvan ovel-
 le pöykä ja mentiin sau-
 naan katsomaan oliko eil-
 lä ketään. Wolkus itse olikin
 kella vaimoineen ja lapsi-
 neen - ja pääsi miesten
 käsistä karkuun. Mitet
 saavuttivat kuitenkin hänet
 erään suuren suon reunaan.
 Ja - ja tappoivat siihenpaik-

kaan. Siitä sai suo nimeksensä
 Wolkuksen suo. Kun miehet
 palasivat Wolkuksen Laposta
 kertoivat he hänen vaimollen-
 ja sanoman. Waino ei us-
 kanut tätä vaan sanoi:
 "Ei usko sitä ennenkuin näen
 Wolkuksen tulokset." Miehet
 näyttivät tulokset - ja tap-
 joivat vaimon, mutta lap-
 sen jättivät eloon. - Ryöväri jouk-
 ko oli tuossa jonkin aikaa
 ja ruokailivat siellä ikkunan
 luekusta (lasiin ruutuja, eikä siis tulle-
 ria ikkunoita, ei silloin Wenäjän mie-
 meen ollut,) itsellensä vapautta
 luvaten rahaa ja rikkautta
 lunnahtiksi. Mutta miehet
 eivät ruokouksista huolineet
 vaan sytyttivät tuovan tulen.
 Silloin koettivat ryövärit am-
 juua heitä - mutta turhaan.

~~ryövärit~~ palasivat ja seutu jäi rauhoittu-
 väreistä rauhaan. ^{mutta} Wenäjän-
 niemeläinen jäi ruuden juttui-
 teleen. "Sen jätin se."

83.
 Kouvolan aikaan oli Sisäl-
 men kirkon kello rippotettu Si-
 salmen jorjoon sotaa pakoon.
 Mouta kertoo on sitä koetettu
 nostaa sieltä, mutta ei ole
 saatu. Kerrotaan että Räjylä-
 Miranen oli muutamain
 herrain käynyt sitomassa suo-
 ran kelloa kantimeen, ja
 käskennyt miehin kelloa nos-
 tamaan, kuin itse oli heikko.
 Miehet nostivat ja kello oli jo
 aivan vedenpinnassa, kun
 yksi miehistä lausui: "jo
 nousee Sisälmen isohärkä
 aumunaan," - silloin joutoi-
 kello takaisin järven jorjoon
 ja on vielä vielä nytkin.

Lisalmen ruokkijain kirkko nimitettiin Kustan Adolfin kirkoksi. Miten vanha se lienee siten se saanut tietoon. Wäkän rantaan päin ruokkijaita kirkosta on edellinen kirkko seisonut. Sen paikalla on tasoitettu hautausmaaksi. Kirkon tavattavista merkellisimmistä esineistä mainittakoon: pieni messinki kruunu, josta on kirjoitus: „Marty. Johannes T. Sinus Anna H. Mathesia H. G. M. N. A. 1696 & 25.“ Ja toinen melkein samallaikäinen, johon on kirjoitettu: „Henricus J. Hofren. Elisabeth. Hendrick. Dotter. 1670.“

Sakastin seinällä on vanhojen pitäjäläisten roovastien kuvia (öljy maalaus). Wankin niistä on se, jonka alareu-

naan on piirretty: „Henrich Helmingus. Pastor i Lisalmi 1683 Dec 1771.“ Toinen on Lagus'en. Siis henkirjoitettu: „Joh. Lagus. Th. D. Past. Idem. Prop. Contr. Memb. O. Sv. de Stella Pol. N. 1733. Den 1806.“ Kolmas on Collan'in. Piirretty on kirjoitus: „P. J. Collan. Synt. 1771. Kuoll. 1833.“ Sitte on keizäällä vielä viimeisten roovastien Frosterus'en ja Lagus'en muokot kuvat. — Kirkon entinen alttari taulu, joka kuvasi Herran ehtoollista kuvutetaan lähetetyksi Helsinkiin. — Muut vanhat kuvat ja maalaukset lienevät hävinneet kirkon korjauksista 1870. — Kertomuksen mukaan oli Lisalmen kirkossa vielä muinoin taulu, johon oli kuvattu nuori tyttö tumman ruskeisissa vaateissa. Taulun

alareunassa oli kirjoitettu: Jesus
 Davidin poika armaita minun,
 sillä minun tyttäresi vaivataan
 hirmuisesti perkeleellä. Math. N: 22.
 Anni Partanen, Swänninmäestä?
 Taulusta ^{on johdosta} kerrotaan kansan kes-
 sa näin: "Lisalmen pitäjässä Pat-
 talon kylässä oli erään talon
 tytär parasta taudista. Hänen
 isänsä, joka suuresti huolehti
 tytön erkeas tilan, näki erään
 nä yötä unen, jossa häntä käs-
 kettiin ^{kirkkoon} maalauttamaan yksi
 taulu johon on kirjoitettu: Jesus
 Davidin poika armaita minun
 sillä minun tyttäresi vaiva-
 taan hirmuisesti perkeleellä."
 Isä teki miinkun ^{häntä} junesa oli
 käsketty ja tytär parani. Sit-
 ten antoi isä maalata tyt-
 tärensä kuvan kirkkoon, muis-
 toksi tuosta Jumalan ihmees-

tä. Tämä se on kerrottu taulu 87.
 oli juuri eille tuon tytön kuva.
 Mutta minne lie taulu ^{ei ole} joutu-
 nut, eikä ei nyt tiedetä."
 Kirkosta ei muuta mainittu -
 vaa ollut. Kellostapulisja jän-
 sinne laulemaan kirkon-
 kellojen kuperissa olevia kir-
 joituksia. - Yhdessä niistä oli
 kirjoitus: "Lillem oli Rovasti
 And. Forselius. v. Past. Lappa-
 lainen Abr. Molerus Komissa-
 rius ja Niemi mies Hinc. Gum-
 merus," ja toisella puolella: "Ju-
 malan nimen cunniaaksi
 ja Lidensalmen kirkon kau-
 ristukseksi on tämä keho
 kirkosta ja seuracunnalta
 astettu ja uhle aliorgin Camp-
 panicheldä Mic. Wackliniltä
 toimitettu. Walettu Stockhol-
 missa Joh. Fahlsten'ilda vuo-

8 na 1761. "Kellon reunan on valettu sanat: "Tule Cristill Cristuksesta, Herrastas nyt oppimaan."

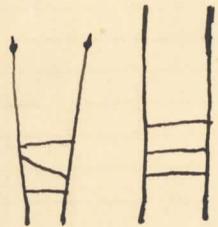
Kuressa keuhossa luetaan yhä dekki puolen: "Jos nämä vaikevat niin jätä huutamaan", (kivet "sana on väkiväki valesse jäänyt pois). Lunk. 19: 80. - ja toisella puolen: "Jehovah", sekä alempana: "Act hoc episc. Borg. R. Du: Doct. Dan. Juslenius in sacros Templi ins. almensis usus procurante p: et p: loci mag: Henr. Helsingio conflatum est holmiae anno MDCCXXXVIII. A. Gerh: Meyer." Yläosaan on valettu sanat: "Andzukat Seuracunda cocow," ja ala reunan: "Jolla on sorvat cuulla, se cuulcan. Lunk. 8: 8. "

Toisessa pienemmistä kelloista oli kirjoitus: "Gloria in excelsis Deo. Anno 1627." -

Kello-lapulin seinään on kirjoitettu: "Tämä kello Stapuli on Malattu Michael Top-peliuselta vuonna 1756." Ja yhteen pylväiseen on leikatuna sanat: "Rakennettu vuonna 1749 Heinrich Stårkainen."

Kirkosta puhuesjani joihtuu mieleeni vanhojen kertomus miten suomenkielinen, kun Lisalmella ei vielä ollut kirkkoa, täytyi käydä lapsine siimeä hakemassa aina Lääninngista asti. Kun matka oli niin pitkä ja hankala si lapsia voimit pieninä siime kuljettua, vaan he saivat kasvaa, kuumes itse suksilla paperin luokse hihtelivät. -

Vanhan aikaisista kulkuneuvois-
ta mainittakoon ^{sisäluona}
emmumuihin käytetyt "puri-
laat". Purilaita olivat nekot
voita Oulun ~~vetänyt~~ vieneet.
Purilait ovat kaksi aianta-
jaista puuta, jotka ovat kah-
dessa tahi kolmessa poikki-
puulla toisiinsa yhdistetyt. Siis
tä päästä jonne kuorma sid-
taan. Toiseen päässä tietysti
valjastetaan hevosen, niinkuin
aivojen väliin kontanaankin.
Nytkin vielä tavataan purilaita
^{sellaisilla} muutamain paikoin (Hj:
äämällä, jos ei vielä kärry-
teitä löydy esim. Lapinsalossa.
Kausa kertoo jota aikoi-
na tehdyn paljon aarteita.
Ken on rahansa suuresta vas-
kikattilasta järven pohjaan
laskemut, ken taas lähteihin

Purilaiden muo-
to.

91.
Lahi maakuoppiin piilotettut ju-
hamus öinä kuuluvat herkkä-
koiset aarteiden paikalla näke-
vän "aarre valkeiden" eli "virva-
lutten" palan loimotteloon, - ja
illoin eitä kuuluisi olevan tilai-
suudesta aarteiden löytämisessä.
Kin, jos vaan olisi ihmissellä
mattia ja viisautta. Niinpä on
Ladainen tarinakin kulkemaaf: "Te-
ran juhannus yöinä kaksi ak-
kaa tuolta mäkihyllyistä men-
neet "aarre lähtelle". Ruvennut eitä
se valkea loimottamaan ja sorot
nousta pulpunnut lähteen pohjas-
ta ja -vihdoin kohonut köllöt-
tänyt suuri vaskikattila, raho-
ja täynnä, aivan veden kal-
voon. Illoin toinen suboista
ruvennut tarttunsa sanakaan
ja sanonut toiselle: "Lissa, tar-
tu tiukasti!" Mutta jammafi

kattila kasvonnut. Ei, mäet, saa jous-
 heinä aarteita löytäessä muuten
 sen "vieppi viejänsä Takasi
 Veläsepi veitikkaansa,
 Wiipi maalle maan hyöksi
 Lyvänteille syötäväiksi!"

Jonkinlainen aarre löydettiin
 syyskuussa v. 1882 Walkerin kylän
 ruishalmelta leikatesa. Se si-
 täksi hopea rahojä. Rahat oli-
 vat Gustav Waasan ja Juhana
 III:n aikuisia, siis noin kol-
 mensadan vuoden vanhoja. Sopi-
 olaksua rahojen olleen kätös-
 tänsä kolmatta sataa vuotta, kos-
 ka ei aarteesta tavattu muun-
 ajan rahojä. Rahat olivat
 eri suuruisia ja hyvin säily-
 neitä.

Satavuodelta 1808 on täällä
 mainittava kuuluisa Wirran

silla eli Koljon virta, jossa tappelu 93.
 oli lokakuun 27 päivänä. Sandelsin
 tuli 1400 suomalaisen keralla puol-
 lustaan itseänsä päällehyökkävää
 suurtä yli voimaa vastaan, ja
 hänen onnistuikin ajaa viholliset
 Takaisin, vaikka ne olivat jo eilään
 yli tunkenneet. Siten oli kunnia-
 kas muisto historiaamme vasten
 voitettu. Sodan päätökseen se ei pal-
 jon vaikuttanut. Tappelum jälkeen
 peräytyi Sandels väkineen meren-
 rannikolle pää-armeijan. Wir-
 ran muistopatsas seisoo noin
 1½ Venäjän virstän päässä joh-
 joiseen sillasta, Pöykkyn niemellä.
 Lähempänä eilään, itäisellä ran-
 nalla, seisoo toinen, aikaisem-
 min Venäläisten nostama patsas
 eilään kaatuneelle Dolgorukille.
 Wirran muistopatsas on veistetty
 harmaasta graniitista kivestä. Kaks-

Siivertäisen matalan kivi-
alustan päällä on suuri kuutio-
mainen kantakivi, jonka päälle
on asetettu kymmenen jalan
korkeinen ylöspäin hiukan
soutkuneva reliivoinen patsas.
Kantakiven sivuilla luetaan
mustilla kirjaimilla,

eteläsivulla: "J. A. Sandels. G.
Falander," pohjoisivulla:

"J. J. Duncker. G. W. Malm,

länssi-sivulla: "Tässä Suomen
miehet taistelivat

Edestä Idänmaahan.

Lokakuun 27 p. 1808, "jälitä-
sivulla: "Kaatuivat tässä: Wän-
rikil Ziden ja Stenberg, sekä
31 sotamiestä."

Lota aikuisten patterien jää-
miksi näkyy Hiikkamäellä.
Ja vanhat kertovat että Kaup-
pulan (nyk. Nisfilan) u.s. veripel-

lolla oli ollut suuria ojaia,
mutta ne olivat jille vaihtelevan
kyntäisellä täyttyneet ja tasoit-
uneet. "Veripeltti" oli taistelun
syttyessä ollut kauniina ruis-
kainaus, mutta arvan sen
minkä näköiseksi se muuttui

"Kun hurme urhoimien kostutti."

Lodan aikuisista rakennuksista
mainittakoon kaksi vanhaa ait-
tan Nisfilan paikalla. Toisesta
on tykin kuula pyyhkäisyt ylösen
nurkka-hirren ja toisen seivästä
on jommuinkin kuulon läpi-

Hautauspaikkoja, joista on löy-
detty ihmis-luita, on useita pai-
koin Hiikkamäellä. Pölkkyin-mie-
melle kerrotaan myös kaatuneita
ja sotilaita haudatun. Nämä
hautauspaikat ovat viime sodan
ajoilta, mutta edellä mainittu
Kuolisaaren hautausmaa on
vanhempaa ajalta. Kuolisa-

saaretkin hautausmaasta on vie-
lä ineidän päivinäme löydetty
ihmis-liuta. Maimitusta. Saaresta
vedetään hiekkaa maantiele.

Kiimpä kerrotaan että, "Kerran
^{kuin} mies vetänyt ^{ei} saaresta soraa,
niin sattunut ^{soraa} tulemaan
ihmisen pääkallon maantiele.

Mies, ~~kuin~~ ^{kuin} ~~oli~~ ^{oli} nuori hulioli,
justi pääkallon tienverelle
aidan seipäseen ja meni itse
yöpaikkaansa sillä illta oli jo
käsissä. Mutta miehen yö oli
kin hyvin rauhaton. Tuon pää-
kallon onnistuttiin ahdisteli
häntä kaiken aikaa ja sanoi:
"Sinä sulla rauhan eihoit, ja
olen kolmesataa vuotta rauhas
maannut." Samun tuttua meni
mies pyytämään Kauppilain
emännältä, jos oli korttiera,
viinaryyppejä, että uskaltaisi

kuluttan pääkallon eutiselle pai- 97.
kallensa. - Sen lehtyänsä sai mies
rauhan."

Löytöjä on täällä ollut ajan-
julkiaan jollesenttiin paljon. Kivi-
kaluja kerrotaan Helsinkiin lähe-
tetyä ja sota-aikuisia muis-
toja varsinkin. Kivi löydöt ovat
nyt kuitenkin kovin harvat.
Pari vuotta Takaperin löysi
eräs Oskar Roukko, Warkas-
kylältä, peltosa kytäläesfänsi
kivikiveen, joulka hän mi-
nulle antoi väliaista palkin-
ton vastaan. Kirves oli sy-
vättä auran härkeen tarttunut.
Nin sanottuja "käärmeen kerä-
jä" kiviä löytyy järvien ran-
noilla usein. Niitä on leul-
lovasti käytetty kalonjyydyk-
sien paimona. -

Wirkon Salmen taistelu Lau-

98.

terettä on keuhkia löydetty ai-
na näihin aikoihin asti. Kir-
konkytätin on siitä myös
jostus löydetty. - Wankan-ai-
kuinen vaskikalvainen siik-
ka on Maanviljelijä Paavo
Nisfisen hallussa - ja hän
ei siitä mielest mielellään
luovu. Michon kalvasa on
kolme kymmenen vaskeen
juirretty. -

Lisalmen kihlakunnasta löydettyjä muinaiskaluja on
Kuopion Hämmäällisen Seuran kokoelmista seuraavat:

Kivikaluja:

Nuolen kärki, Saviluskamasta, löydetty ^{Kuurivedeltä} Remekelän kylästä pel-
toa kynnetäistä $\frac{1}{2}$ kynn. syvältä, läheltä Näläntö-järveä

Suoratatta, Jiiiluskamasta, Nilsistä.

Suoratatta (pieni), L. Kuuriveden Niemisjärven kylästä Haid-
kolon talon pellasta.

Sama Kuuriveden kappalaismirkatalon pellasta $\frac{1}{2}$ kynn. syvältä.

Sama " Kosken kylästä joen äyräältä, läheltä vanute-

Sama myllyä.

Sama " Niemisjärven kylän Helan pellasta.

Sama " Kuuriveden kylästä Pyönäkosken rannalta.

Sama " Remekelän kylän Korkeakosken mäkin pellasta,
josta kertomuksen mukaan on paljo kivikaluja Helsinkiin
lähetetty.

Oikokirves, iso, samasta paikasta kuin edellinen.

Kourutallon teräpuoli, Kuuriveden Niemisjärven kylästä Haid-
vaaralta, läheltä "hieden kivusta".

Kourutatta, Halmetta. - tuntematon.

Suoratallon terä Lapinlahdella järven ranta-kielasta.

Paiikki kivien terä " tuntematon.

Korpin kivi, l. kääntömen kärjäkivi, Lapinlahdella kaunon säilytetty
tuottavana taikkaluna. Väinaekti olli Antti Halosen,
"Parssulaisen Antin" omaisuutena. Heneskauppoja tehdestä y.m.
tärkeistä asioissa piti hän kiveä postistaan ja silloin
kaikki hyvin onnistui.

~~S.M.M. 18/87~~

H Tasatalla, diaridista, Lisalmen Niskien kylän Postilaitoksen
pellasta.

Lyömä-ase l. kertuu värttinän ketra⁽²⁾ Lapinlahden Martikkalan
kylästä.

Tasatalla molemmat päät teroitettut, Lapinlahdelta Karva-
salmen kylästä ahotta.

Tasatalla, Lisalmen pappilan alueelta,

Kourutalla, pieni, Lammilla.

Kiviase, Saviliuskamaa, toinen pää puoli pyörön muotoiseksi
teroitettu 40 senttimetriä pitkä 16 cm ympäri mitaten,
läpideikkkaus elliptin muotoinen; erittäin sileä ja kaunis ase,
löydetty Lisalmen läänin järven eteläpäästä Tikkon
kosken nielasta.

Muita asemi kaluja.

Kuuskattila ainon onituisia muotoa, johon jonkinlainen
omajeeruus on ollut kiinnitettynä kattilaa laitaihin kaks-
tuhin koloihin. Löydetty Lisalmen Toroveden rannal-
ta suo paikasta.

Rautatappara, Nilsistä.

Kannustin, Lapinlahdelta 1808-9 sodan aikainen, suomalainen
Puntori, jonka perä on tuosta, Lapinlahdelta.

Jausen jännitys pyöriä on useampia tästä k. kunnasta.

Tykin ja kiväärin kuulia myös useampia löydetty Lisal-
men ja Koljonvirran tienoilta.

"Charta öfver De till Fästningen i Salais By och Eden-
Salmi försen projekterade ägor år 1814."

Päitti näitä on koko joukko vauhoja pinn-ehineitä, tuohikaluja,
tulukkia, vaatekappaleita ja käsikirjoitukkaita.